

En vækkelse

*Lars Frederiksen: Fra Dreng til Mand
og Stadierne derimellem. En skildring af min Udvikling.*

Ved EILIF FRANK

I 1969 indledte Institut for Dansk Skolehistorie og Dansk Friskoleforening et samarbejde for at redde og sikre kilder til friskolernes historie. Uden Roar Skovmands organisationstalant og aldrig svigtende interesse var indsamlingen ikke blevet iværksat og fuldført.

Et eksempel på kilder, der ved dette arbejde er blevet sat ind i skolehistorisk sammenhæng, er Lars Frederiksens erindringer. Et afsnit af disse bliver her for første gang offentliggjort. Lars Frederiksen (1835-93) var en af de mest aktive i friskolebevægelsen. Erindringerne er skrevet i 1872. De ligger derfor de begivenheder ret nær, som de skildrer. De fylder 65 små sider, - her gengives s. 3-34.

Lars Frederiksens hjem var stærkt påvirket af Vilhelm Birkedal og Christen Kold. Hans mor var den fra Kold kendte »Frederik Larsens kone i Ryslinge«.

Lars Frederiksen virkede i en kort årrække som friskolelærer, først i Baaring på Nordvestfyn, senere i hjembyen Ryslinge. P. g. a. forældrenes svagelighed måtte han der overtage fødegården. I 1887 købte han Bredballegaard ved Vejle.

Det var som skribent, Lars Frederiksen blev mest kendt. Han skrev mange artikler til aviser og tidsskrifter. Han udsendte også en del mindre bøger. Blandt disse kan her nævnes den første egentlige friskolehistorie: »Friskolebevægelsen i 1852 og de følgende Aar« (1885).

De originale håndskrevne erindringer tilhørte nu afdøde forfatter Mogens Lebech, der var sønnesøn af Lars Frederiksen. Jeg bringer en tak til Mogens Lebechs enke, Karen Lebech, for tilladelsen til offentliggørelsen.

Fra mit 7. Aar, (jeg er født 5. August 1835), havde jeg gaaet i Ryslinge Almueskole, hvor J. C. Halvorsen fra Nyborg var Lærer. Undervisningen var grundlagt paa Loven af 1814 med Lektie læsen osv. Det mærkværdigste der er at fortælle herom er derfor dette, at hele denne Skolegang var kjedelig, var dræbende. Jeg fik ingen Oplivelse og ingen Oplysning; tvertimod jo længere jeg gik i Skolen, des dummere troer jeg, jeg blev. Jeg kunde læse Lærebøgerne op udenad fra Ende til anden, om det blev forlangt; men hvad nyttede det mig, at jeg kunde disse Bøger udenad: det var Spørgsmaalet, jeg ikke kunde faa besvaret. Og da jeg ikke kunne få dette Spørgsmål besvaret maatte jeg følgelig komme til at føle Trykket af Tomheden jo længer des mere. Herved forberedtes imidlertid den Trang, der var i min Sjæl, til at faa Livets Gaade løst. Men der var det mærkelige ved denne

Forberedelse, at den foreløbig førte mig længere og længer bort fra Svaret. Det var derfor en indirekte Forberedelse, som kun havde den ene gode Egenskab, at det den forøgede Trangen til Spørgsmaalets Besvarelse, banede den Vej for Svaret, naar det kom. Jeg var under min Skolegang i Almueskolen saare ilde faren, og blev det jo længer des mere, jo ældre jeg blev. Jeg kunde gaa hele Timer ude paa Marken, paa afsides Steder, og græde. Denne Barnegraad var af en ganske særegen Natur; thi den var fuldstændig ubevidst; det kom over mig, at jeg skulde græde, og saa maatte jeg græde, jeg kunde ikke med al min Kraft staa imod, men jeg vidste ikke, hvorfor jeg græd. Spurgte nogen mig derom, svarede jeg: »Jeg er kjed af det«. Men jeg kan nu bagefter forklare mig selv, at den havde sin Grund i Skolelivets Tomhed, idet denne daglig tærede paa Livet, istedetfor at Skolen skulde have oplyst og oplivet det. Skolen bragte mig altsaa i mine Drengaar en aandelig Tæresyge, en Graad, en Kval, en Jammer, som er ubeskrivelig, og kan det nu end med det samme siges, at det, som foranført, ogsaa var en Forberedelse, i samme Forstand som at jo mere sulten man er, des bedre smager Maden, saa vilde det uden tvivl have været heldigere, om min aandelige Trang havde blevet tilfredsstillet efterhaanden den kom frem. Det vilde have været mere sundt for mit følgende Liv. En stærk aandelig Trang medfører aandelig Forslugenhed, og dette kan atter let medføre aandelig Forstoppelse.

Dette var nu Skolelivet; men nu Hverdagslivet; – ja, det egnede sig heller ikke til at borttage det Tryk, som hvilede paa mig. Jeg havde nogle gode, fromme og kjærlige Forældre; men de gik maaske med det samme Tryk som jeg, om end det paa Grund af deres fremrykkede Alder havde en anden Form. De havde jo faaet den samme aandløse Undervisning i Almueskolen, og de havde aldrig egenlig havt Lejlighed til at høre et beaandet Ord. Navnlig mærkede jeg tidt paa min Moder, at hun ogsaa var i en trykket Sindsstemning. Og naar der intet er, der kan løfte ud over den snevre Afstængning, det daglige Arbejde fører med sig i Mark og ved Kreaturer, og ved hele Bondegjærningen, da bliver Livet stundom fattigt: med andre Ord har man ikke noget at tage med sig fra Skolen og ud i Livet, og Livet ikke selv bringer noget løftende, da bliver Tilværelsen syg og mat. Allerede derfor Budskabet om Krigens Udbrud 1848 virkede velgjørende i Sindene, og løftede Øjet op over det daglige, og sædvanlige Synskreds, og endmere udvidedes denne, da vi de følgende Aar som Folk gik frem fra Sejer til Sejer.

1849 førte en Bevægelse med sig, som paa en ganske ejendommelig Maade knyttede sig til Ryslinge og Omegn. Birkedal¹ blev nemlig i dette Aar kaldet til Præst for Ryslinge Menighed. Den begavede Taler og Prædikant vakte et Røre, som her hidtil vare ukjendt, og gjorde snart Ryslinge til en bekjendt By i Danmark. Det var dog ikke alene Røre, han vakte; han gav ogsaa Anvisning paa Vejen til Fredens Evangelium. Til denne dobbelte aandelige Bevægelse, hvoraf den første var fælles for det hele Land, den sidste særegen for Ryslinge, knyttede sig saa en tredie, den nemlig, som har størst Betydning for mig, at Kold kom til Birkedal, og jeg kom i hans Skole.

Jeg havde ventet efter ham med Længsel. En Aften ved November-tide havde jeg endog begivet mig et langt Stykke udenfor Byen i den Tanke, at Kold muligvis kunde komme den Aften, og jeg da kunde møde ham. Jeg havde i Munthes »Fædrelandshistorie« læst, at Tordenskjolds Kammertjener hed Kold, og jeg havde meget travlt med at forbinde disse to Navne med hinanden, eller i hvert Fald at tænke, at der maatte være noget Slægtskab mellem disse to Navne.

Endelig var han da kommen, og jeg kom i hans skole. Her vilde han nu benytte sig af sin før omtalte Opdagelse: at det maatte være bedre at fortælle for Børn end at lade dem lære udenad. Særlig maatte jo dette anvendes her, da det tillige var et Forsøg til en Folkehøjskole. Han begyndte da med at fortælle os, hvorledes Jordens tilstand havde været, eller hvad der havde foranlediget, at »den var bleven øde og tom«. Englene havde maaske først boet her paa Jorden, men da nogle af dem faldt af fra Lydighed imod Gud, var denne Tilstand indtraadt. Jeg lyttede efter dette med spændt opmærksomhed, sligt havde jeg ikke før hørt fremsat. Kold skred imidlertid videre frem i Fortællingen; og ligesom han før fremsatte Formodningen om Jorden før den blev skabt, saaledes udviklede han nu de Forandringer, Jorden muligvis siden dens Skabelse kunde være undergaaet. I denne Anledning henvisede han til Jordskælv og ildsprudende Bjerge, samt omtalte Drypstensbjerget i Østerrig, hvilket han beskrev meget nøje, da han personlig havde taget det i Øjesyn ved sin Hjemrejse fra Smyrna 1847.

Dette fortalte han os den første Dag, tilligemed noget Danmarks-historie. Det kastede dog ikke nogle Lysestraaler ind i min Sjæl. Men den næste Dag fortalte han os om »Syndefaldet i Edens Have«; og da han havde fortalt Historien, sagde han: »Kan I nu sige mig, hvorfor Gud satte Adam og Eva paa den Prøve?« Ingen svarede herpaa.

»Jeg skal sige Eder det« sagde Kold: »det var fordi Gud vilde elskes i Frihed«. Han sammenlignede denne Prøve endvidere med en Ø i Havet, hvorpaa der kun var to Mennesker; deres Kjærlighed vilde være bunden til hinanden, men kom der et tredje, vilde det vise sig, om Kjærligheden var sand; thi denne vilde da bero paa et *frit* Valg. Denne Oplysning slog som et Lyn ned i min Sjæl, og gav mig Forklaring over Tilværelsen, som altsaa bestod i Kjærlighed og Frihed. Dette Ord var som en Dirk, der lukkede min Sjæls Løndør op, saa Lyset kunde strømmen derind. Min Moder har fortalt mig, at jeg sagde til hende: »Nu er jeg glad, thi nu ved jeg, hvori Livet bestaar, det bestaar deri, at Gud vil elskes i Frihed«. Og ligesom jeg nu ikke mere var trykket af Tilværelsens Tomhed, saaledes var ogsaa Trykket veget bort fra mine Forældre ved at høre Birkedals Prædikener og ved deres Samtaler med Kold, som min Moder særlig satte megen Pris paa.

I det foregaaende har jeg beskrevet den »Vækkelse«, der blev mig tildelt ved Kold, ovenpaa den aandelige Døs, jeg medbragte fra Almueskolen. Det var et vendepunkt for mig. Men Virkningerne af denne bratte og hovedkuls Vækkelse ovenpaa det hensygnede aandelige Liv udeblev ikke. Jeg var paa den ene Side meget modtagelig for Vækkelsen, paa den anden Side kom jeg ligesom ind i den paa Hovedet, hvad der for en lang Tid foraarsagede, at min Udvikling ikke kunde blive jævn. Vækkelsen havde imidlertid først dette tilfølge, at jeg, i Kraft af den, saa at sige forelskede mig i Aandens Verden. Denne var for mig i Fantasilivet en dejlig Billedverden. Mit Ideal var skjønt.

I det efterfølgende vil jeg nu søge at fremstille de Vanskeligheder og de Betingelser, der frembød sig for mig for at faa Vækkelsen omsat i det virkelige Liv, faa Idealet virkeliggjort.

Det er nu for det første naturligt, at jeg kom til at elske Kold meget højt. Han havde været det for mig, hvad ingen Mennesker endnu havde været. Men denne Kjærlighed havde nær gaaet over sine rette Grændser; idet jeg uvilkaarlig droges hen til en umiddelbar Tilegnelse af alt, hvad han sagde, af alle hans Anskuelser i Smaat og Stort. Og til Gengjæld kan jeg sige, kom Kold til at holde meget af mig, og ogsaa til Gengjæld næsten for meget; thi han roste mig og lod mig høre derpaa, jeg var saa og saa dygtig. Vort Venskabsforhold tegnede saaledes til at blive for varmt. Imidlertid, hvorom alting er, Kold var altsaa meget godt fornøjet med Skoleholdet den Vinter, baade for mit

Vedkommende, og ogsaa for de Andres; og han bestemte sig da til at ville oprette en selvstændig Folkehøjskole for egen Regning.

Dernæst maa jeg omtale den Forandring, der foregik med mig i mit daglige Liv i Hjemmet, efter dette halve Aars Skolegang hos Kold; jeg var paa den Tid omtrent 15 Aar. Thi denne Forandring var, som det syntes, en af de største Vanskeligheder for, at det halve Aars Skolegang kunne komme til at bære nogle Frugter, ialtfald vilde disse Frugter ikke strax blive kjendelige i mit Liv. Før jeg kom til Kold, havde jeg megen Interesse i legemligt Arbejde; men denne havde jeg nu ganske tabt. Jeg havde ligesom faaet Hovedpine, billedlig talt, af den bratte Vækkelse, og det deraf følgende helt ny Syn paa Livet. Det er derfor en af Vækkelsens Vanskeligheder, naar den kommer hovedkuls, i Modsætning til en jævn fremadskridende historisk Udvikling, i Overensstemmelse med Evnernes naturlige Udvikling, at man taber Ligevægten. Jeg svinglede til den aandelige Side af Livet; men det var ogsaa kun en »Svinglen«, thi jeg havde faaet Grund i noget, naturligvis. Men i Henhold til min før beskrevne Tilstand, maatte den Svinglen jo næsten blive en naturlig Selvfølge. Det var derfor paa den anden Side ikke saa underligt, at Frugterne ikke strax vilde komme frem. Jeg var jo desuden kun en Dreng. Men bestille noget legemligt Arbejde vilde jeg da nu næsten ikke. Mine Forældre vare naturligvis meget kjede heraf, hvorvel de ogsaa glædede sig over, at jeg var blevet løftet op over mit Tungsind; imidlertid vare jo kun Udsigterne ringe med Hensyn til den praktiske Nytte deraf i Livet. Slaa om mig med store Ord, som »ikke hænge fast i Halsen«, samt bruge Kolds Talemaader, det kunde jeg, men det syntes ogsaa foreløbig at maatte blive derved. Jeg havde ikke nogen afgjort Lyst til noget. Jeg gik som i en Drøm.

Da jeg altsaa blev anvendt som Prøveklud for Folkehøjskolen, løb Prøven saaledes af for mit vedkommende. Kold var nu, som sagt, meget godt fornøjet med Udfaldet, og han købte da i Foraaret 1850 et Hus i Ryslinge med et Tilliggende af 3 Tdr. Land for heri at oprette en Folkehøjskole. Husets Bygninger, som laa i Byen, blev brækkede ned, og Byggepladsen solgt, hvorpaa der bleve opførte nye Bygninger paa Jordlodden, som laa et kort Stykke udenfor Rysling By. Nedbrækningen af det gamle Hus besørgede Kold selv ved Hjælp af en Dreng paa 15 Aar. Kold var utrættelig i dette Arbejde. Ikke en gammel Mur-

sten, ikke et gammelt Søm maatte gaa til Spilde; Alt blev lagt tilrette. Under dette hans Arbejde havde jeg næsten daglig i Sommeren 1850 Samtaler med Kold. Ved November samme Aar var da den ny Bygning færdig, og blev taget i Brug som Folkehøjskole; den første næst efter Rødding i Sønderjylland. Af Elever var der 12, hvoraf 3 fra Vestjylland. Jeg var den ene af de 12 Elever.

Hvis jeg nu kunde berette, at Kolds Folkehøjskole denne Vinter kunde rette, eller dog bidrage til at rette, mine Skjævheder, da var dette heldigt for Skolen, men det var endnu heldigere for mig. Men det blev ikke Tilfældet. Jeg var ovenpaa Vækkelsen paany kommet ind i en Flavheds Tilstand ikke i sin Form meget ulig den, jeg var i før; om end den var forskjellig i Indholdet: før kunde jeg Balles Lærebog udenad, – nu havde jeg glemt den, – nu kunde jeg Kold udenad: det var hele Forskjellen. Det var Udenadslæsning begge Dele. Kold havde sin Styrke i at vække, hvad der tydelig viste sig ikke alene overfor mig, men i hans hele Højskolegjerning. Den Yttring af ham, i hans senere Liv, ved et Høstgilde hos Peter Larsen i Dons: »jeg gjør altid mine Elever færdige, inden de forlade mig«, viser endogsaa, at Kold lagde for stor Vægt paa Vækkelsen; thi han kunde jo ikke ved at gjøre dem »færdige« forstaa andet end at vække dem. Men Vækkelsen kan, som det viste sig paa mig, føre til mange Udskejelser, hvis man bliver staaende derved, og kan ikke lede vedkommende frem til et arbejdsomt Liv, i det indre som i det ydre. Denne Gave havde Kold ikke. Derfor kunde jeg heller ikke denne Vinter blive ledet frem til Arbejdsomhed, jeg blev den, jeg var. Kold syntes nu heller ikke tilstrækkeligt at have gjort sig selv Rede for, at man i en Folkehøjskole maa begynde saa ganske jevnt og simpelt nedefra og allerhelst til en Begyndelse lade Eleverne faa et Indtryk af, at man i Folkehøjskolen, som i hele Livet, ved alle Begyndelser, maa begynde med det Elementære. Kold vilde vække og »løfte«, men han tog sig ikke ivare for, at man ogsaa kan blive »løftet« for højt op, hvis man overser sin Forbindelse med den virkelige Verden, og midt i Vækkelsen og Løftelsen overser sin egen Virkelighed. De Læremidler, Kold brugte denne Vinter var ikke skikkede til at indgyde det Indtryk, at her skulde begyndes med Begyndelsesgrundene. Hovedundervisningen var Verdenshistorie efter Grundtvigs »Haandbog«,² og den Omstændighed, at Kold stadig under Undervisningen maatte sidde med Bogen i Haanden, var et Vidnesbyrd om, at han ikke selv tilstrækkeligt i denne Henseende

havde begyndt med Begyndelsesgrundene. Han kunde derfor heller ikke lede Nogen ret frem dertil. Og Vækkelsen og Løftelsen blev ogsaa Tid efter anden noget flov og mat, fordi den, som sagt, for mit vedkommende, og vist for mange fleres, førte til, i en højere eller mindre Grad at lære Kold udenad. Det synes saaledes i en mærkværdig Grad at have skortet paa hans Syn og Greb paa, gennem en historisk Undervisning at fremelske en historisk Udvikling. Han kunde ved sin Vækkelse fremkalde det indre Liv; men han kunde ikke sætte det i Arbejde. Han havde den Evne, at han ligesom kunde lukke Sjælene op, og kaste Gjæringsstof og Fængstof derind; men naar dette var gjort, lod han det arbejde derinde, eller være stille, alt efter Omstændighederne, uden at han kunde gjøre andet, som han engang udtrykte sig, end »at skille Menneskevæsenet ad og sætte det sammen igjen«: han kunde ikke lede det frem til Selvarbejde, naar denne Operation var udført. Denne Erkjendelse gjorde han dog ingenlunde selv; thi det er bekjendt nok, at han ansaa sin Folkehøjskole for at være den bedste. Jeg blev heller ikke ledet frem til noget Selvarbejde denne Vinter, jeg døsede og dovnede fremdeles; Kold var imidlertid meget veltilfreds med mig, hvad der laa i den Svaghed hos ham, at han gjerne saae sig selv i Andre. Det skal i det Følgende vise sig, at da jeg kom bort derfra, var jeg ikke længere Kolds Yndling. Men *ikke desmindre staaer det fast, at den Vækkelse, jeg fik ved Kold, i Forbindelse med en anden Begivenhed i mit Liv, er et Hovedpunkt i min Udvikling.*

Min Tilstand i den følgende Tid, fra April 1851, da jeg forlod Kolds Højskole, og indtil November 1853, kan ikke være Gjenstand for nogen lang Beskrivelse; thi den er allerede i det væsentlige beskrevet i foranstaaende: i aandelig Henseende levede jeg i »Synernes« og Drømmenes uvirkelige Verden; jeg higede efter ny Løftelser, som kom udenfra, fra Kold eller fra andre, i disse vilde jeg svælge og nyde, og bæres oppe af andre. Dette førte lidt efter lidt med sig, at jeg kom til at betragte Livet som en »Nydelse« i hvilken jeg kun vilde dovne, medens jeg ansaae det for »de Andres« Pligt at bære mig op; men det førte derfor ogsaa ganske naturlig med sig, at jeg mere og mere ikke syntes om det legemlige Arbejde; thi det var jo ikke nogen »Nydelse«. Jeg prydede mig da, det bedste jeg kunde, med »laante Fjer«, og var ikke nogen god Omgangsven; thi naar mine Kammeraters »Fjer« ikke kunde maale sig med mine, regnede jeg dem ikke

for noget. Hvad mine Forældre syntes om denne Tilstand er let at forstaa. I Forbigaaende skal det bemærkes, at jeg vel af og til talte om at ville »studere« og gaa den saakaldte »lærde Vej«, men da jeg ikke havde nogen stærk, eller fast, Villie i denne Henseende, har det ikke nogen Betydning for min Udvikling. Efter det engang indtagne Standpunkt i »Syner« og Løftelse læste jeg nu heller ikke noget, som voldede mig Anstrengelse; hvilken unaturlig Overgang maatte det derfor ikke have blevet for mig at have kommet til at studere f. ex. døde Sprog. Imidlertid blev min Tilstand mig mere og mere utaalelig, og det var nødvendigt, der maatte gjøres en Forandring.

I Sommeren 1853 kom Biskop *Laub*³ i Viborg, der før havde været Præst i Ryslinge, (1835–44), at besøge mine Forældre. Med ham var en Kandidat *Ostenfeldt*,⁴ med hvem jeg kom i en dyb Samtale ude i Haven. Da han erfarede min Tilstand, raadede han mig til at besøge *Rødding Højskole* som Elev; og han talte ogsaa siden med mine Forældre derom. Det blev dog endnu ikke ganske bestemt strax; men da kort herefter en af Højskolens Lærere, kand. theol. *J. L. Knudsen* (død som Præst i Lejrskov ved Kolding) besøgte Pastor *Birkedal*, talte jeg med ham, og mine Forældre talte med ham, og det blev nu bestemt, at jeg skulde til Rødding til Novbr.

Jeg husker endnu saa tydeligt, at det var den 22. August 1853, Knudsen var hos os; og jeg har lagt saa nøje Mærke til denne Dato kommer af, at jeg ventede mig saa meget af Opholdet paa Rødding, og den Dag blev jeg indtegnet som Elev, det var derfor en Mærkedag. Først talte jeg da Ugerne, og siden Dagene, til jeg skulde rejse. Min Fader kjørte for mig til Odense, hvor jeg blev paaskreven med Dili-gencen. Ved Afskeden spurgte han mig, hvormange Penge, jeg vel kunde behøve at have med; Det havde jeg aldeles ingen Idé om. Han gav mig da 10 Rd. foruden Kost- og Lærerge. Dette anfører jeg kun som et Bevis for mit barnlige Sind; thi jeg, som endnu aldrig havde været Ejer af 10 Rdl., mente, at jeg magelig kunde købe hele Verden for mine 10 Rdl.; men den Handel vilde jeg ingenlunde ind-lade mig paa; jeg elskede mine 10 Rdl. højere end som saa. Min Mo-der ønskede mig ved Afskeden, at jeg nu ret maatte føre mig godt op, og tage al den Nytte af Undervisningen, jeg kunde faa.

Nu havde jeg da længtes i Uger og Dage efter at komme til Rød-ting; men hvor mærkværdigt var det ikke, da jeg virkelig kom der, syntes jeg slet ikke, der var saa behageligt. Det kom af, at jeg, som

hidtil havde levet i »Synernes« og Løftelsernes Verden, og havde hørt, og selv anvendt Allegorien om Aser og Jætter anvendt paa Nutidens Mennesker, som ikke saa lige passede for ens »Smag«, jeg kom her ind i en hel anden Luft, hvor »Syner« og Løftelser og allegoriske Fortolkninger om Aser og Jætter slet ikke havde hjemme. Det faldt mig i Førstningen for Brystet, jeg var nu blevet saa vant til at drage Aanden i hin varme Luft, og der maatte i alfald en Tids Ophold til, inden jeg kunde komme til at befinde mig vel i denne tempererede Sone. Dog det gik. Alt imellem maatte jeg jo udkramme min aandelige Visdom, og hvilken Opsigt jeg har gjort derved, kan jeg skjønne af, at den førømtalte Lærer ved Højskolen, J. L. Knudsen, siden har fortalt mig, at naar jeg kom at besøge ham, og hans Kone saae mig komme, da sagde hun altid: »Der kommer Aanden fra Fyen«.

Jeg mærkede imidlertid snart, at min aandelige Sundhed tiltog efterhaanden som jeg vænnede mig til Afsvalingen, og den kjøligere Himmelegn. Jeg kom mere og mere ind paa det reale: Kemi, Jordbunds-lære, Landmaaling o. s. v., som jeg før ikke havde kjendt det mindste til, tiltrak sig min Opmærksomhed. Jeg fandt, at der, nøjere beset, ikke var saa lidet at tænke over i Landbruget, det var ikke saadant et øde og goldt Foretagende, som det hidtil havde fremstillet sig for mig. Den Beslutning modnedes mere og mere i min Sjæl, at jeg vilde til at bestille noget. Jeg skrev det til mine Forældre, at naar de nu saae mig igjen, saa vilde jeg være en rask Karl til at tage fat paa Arbejdet. De glædede sig meget over dette Brev.

Vilde jeg nu sammenligne den Tilstand, hvori jeg kom til Kold, med den, hvori jeg kom til Rødding, da var Forskjellen denne: Da jeg kom til Kold manglede jeg en aandelig Løftelse, som kunde udbrede Glæde og Tilfredshed over Livet og dets dagligdags Kaar; Løftelsen havde jeg faaet; men jeg var desværre bleven løftet for højt, *saa højt*, at jeg ikke kunde opdage Livets Virkelighed. Det var denne Opdagelse, jeg skulde ledes til paa Rødding, og jeg var allerede godt paa Vej dertil, da jeg skjønnede, at det var en Nødvendighed, at stige ned fra det indbildte Parnas, og begynde at arbejde i den materielle Virkelighed. Indflydelsen hos Kold og paa Rødding kan derfor sammenlignes med to hinanden modsatte, og dog hinanden udfyldende Aandsstrømninger. Vare de begge forenede i deres Modsætninger og Udfyldninger, da var Ligevægten tilstede: Da var der et Aandsliv med et tilsvarende virksomt Liv i Haandens, i Virkelighedens Verden. Men

Vanskeligheden for mig, for at faa dette forenet, laa i, at mit, saakaldte, Aandsliv egenlig kun var Kolds Anskuelser om et saadant, og Læren om de anførte Ting paa Rødding var i det Højeste kun Theorier for mig, og om dette kunde give mig nogen Lyst og Drift, skulde derfor siden vise sig i det praktiske Liv. Der kunde i hvert Fald frembyde sig mange Vanskeligheder, inden jeg fik Livet udført i Praxis; som et Aandsliv, og et virksomt Borgerliv, som Agerdyrker. Men det skal slaaes fast, at Rødding Højskole vakte min Opmærksomhed for det sidste.

Dens Lærere var

cand. theol. S. Høgsbro, Forstander,
cand. theol. J. L. Knudsen, Lærer i Dansk,
cand. pharm. Th. Schjøtz, Lærer i Naturvidenskaberne,
cand. philos og kgl. Landmaaler, Edv. Thomsen,
Lærer i Landvæsen m. m.

Jeg havde altsaa paa Rødding faaet mit Syn opereret for det reale, hvorfor jeg hidtil havde været ganske blind. Deraf havde den Vækkelse, jeg modtog ved Kold, selvfølgelig ikke taget den mindste Skade; tvertimod maatte det endog være til Gavn for denne, at Personen, som bar den, for at den engang skulde bære ham, naar den blev forenet med Livets Virkelighed, at Personen, at jeg, efter at være kjørt istaa i Livets Virkelighed, atter var kommen i Gang fremad mod noget virkeligt og ville naar jeg kom hjem, begynde at arbejde. Hvor mange eller hvor faa af de medbragte Anskuelser fra Kold, jeg havde slidt af mig i Rødding, skal jeg lade være usagt; var jeg ikke i Forholdet til Kold akkurat den samme, da jeg kom fra Rødding, som da jeg rejste dertil, da var denne Forandring foregaaet mig ganske ubevidst, og jeg blev ganske forbavset, da Kold senere hen vilde belære mig derom. Imidlertid kom jeg da hjem, efter at have været i Rødding et Aar; og ved min Hjemkomst (da var jeg 19 Aar) blev min Faders Karl sagt op, og jeg udførte nu en Karls Arbejde i min Faders Gaard i de følgende Aar fra Maj 55 til Maj 57.

Vilde jeg nu kaste et Blik tilbage paa hvad jeg hidtil havde oplevet, da maatte jeg let kunne sige mig selv, at den Grund, hvorpaa jeg stod, ingenlunde endnu var holdbar. Vækkelsen havde jeg endnu ikke faaet omsat i det virkelige Liv saaledes, at den havde forenet sig med

noget virkeligt *mit eget Væsen tilhørende*. Den stod nærmest kun for mig som en dejlig, en mageløs Drøm. Jeg levede derfor i Kolds Tanke-billeder og i Theorierne fra Rødding, og det kunde ingenlunde siges, at jeg levede *mit eget Liv*. Imidlertid var jeg med Opholdet paa Rødding skredet saa vidt fremad, at jeg havde faaet Syn for et arbejdsomt Liv, og jeg udførte nu, som sagt, en Karls Arbejde i min Faders Gaard i de nævnte Aar.

Det var ved Novbr. 1854 jeg kom hjem fra Rødding, og da vi naaede Julen samme Aar, maatte jeg endelig ud at besøge Kold. Jeg følte dybt, at det var ham, jeg skyldte det meste, Vækkelsen nemlig, om end denne ved egen og andres Uforstand havde givet Anledning til mange Skævheder. Jeg havde en stor Kjærlighed til Kold. Han tog da ogsaa med stor Glæde og Kjærlighed imod mig; han boede nu i Dalby, 1 Mil nord for Kjerteminde, hvorhen han havde flyttet sin Skole 1853. Kold var nu ret forlegen for at faa noget at vide om Rødding Skole. Jeg fortalte da ogsaa adskillige Træk; men disse kunde jeg mærke, mishagede ham, og han vilde gjerne sætte det ud paa Skolen, han kunde, og da han nok kunde mærke, jeg elskede den, formanede han mig til, at jeg helst maatte se paa den med andre Øjne. Da jeg nu sagde, det kunde jeg ikke, bemærkede Kolds Medhjælper (A. C. Povlsen Dal⁵), at Rødding Skole kunde give sine Elever en større »Nimbus« en andre, og dette nok var dens eneste Fortrin. Samtalen havde imidlertid nær bleven højrodet, da vi vare af saa forskellige Meninger. Denne Sag blev imidlertid ikke nærmere berørt under mit Besøg hos Kold. Vi havde vist gjensidig en Fornemmelse af, at vi ikke her kunde komme til Forstaaelse. Jeg rejste da bort fra Kold med den samme Kjærlighed til ham, jeg altid havde havt.

Den følgende Sommer (1855) besøgte Kold tilligemed sin Søster, (nuværende Fru Lebak⁶ paa Dalum Højskole), mine Forældre i Ryslinge, ved hvilken Lejlighed, saavelsom ogsaa senere, der udspandt sig Meningsforskjelligheder mellem dem og Kold om Rødding Skole. Kold og jeg skulde ogsaa i den Henseende snarere rage uklar end jeg tænkte paa, og dette gik saaledes til. Dagen efter deres Afrejse fra os skulde der være Rigsdagsvalg i Kjerteminde, ved hvilket N. F. S. Grundtvig vilde stille sig. Jeg fik Lov af min Fader, at maatte kjøre for Kold og hans Søster til Kjerteminde, og saa blive der og overvære Valget. Da vi naaede hen imod Kjerteminde, kjørte vi ind i en Gaard, som hører til Revninge, hvor vi bleve bedt ind at spise. Sønnen der

i Gaarden havde været paa Kolds Skole i Dalby, og under Maaltidet talte Kold udelukkende til denne, hvorimod han ikke henvendte et eneste Ord til mig. Efter Maaltidets Slutning sagde Kold og jeg Farvel og gik til Kjerteminde. Da vi vare komne et lille Stykke henad Vejen, siger Kold: »Saaledes som Sønnen er, derinde i Gaarden, saaledes burde alle danske Bønder at være!«. Jeg blev noget forundret over denne Meningstilkjendegivelse, og svarede halvt ligegyldigt: »Naa, synes De det?« – »Ja«, gjentog han, »for disse andre Højskoler de er kun til at fordærve Folk med, – Du er jo saaledes bleven aldeles fordærvet ovre paa Rødding!« – »Aa nej«, sagde jeg, »det troer jeg dog ikke«. Jo paastod han paa det bestemteste: jeg havde tabt min Varme og min Kjærlighed, og alt, hvad jeg sagde, var noget »Pjat«. Jeg protesterede paa det kraftigste, og vilde tilbagevise disse Beskyldninger, men det hjalp ikke, Kold blev ved sit. Sluttelig sagde han: »Om 5 Aar skal Du tilstaae, at det er sandt, hvad jeg siger!« – »Nej« sagde jeg! »Om 10 Aar skal Du tilstaae det«, gjentog han. Nej, sagde jeg. Imidlertid vare vi naaede Kjerteminde. Kold spurgte mig nu, om jeg vilde med ind at hilse paa Grundtvig. Jeg svarede, at jeg var ikke synderligt oplagt ovenpaa denne Dravat, men gik dog med. Efter et Par Timers Ophold her, gik Kold og jeg tilbage til Revninge, hvor vi sov sammen om Natten, og talte ikke videre om det Forefaldne.

Dagen efter foregik Valget, og Grundtvig blev valgt; hans Modkandidat var Smed Niels Hansen af Havndrup. Derefter var der foranstaltet et Festmaaltid paa Gjæstgivergaarden for Grundtvig, hvori jeg deltog, samt en Folkefest udenfor Kjerteminde. Hint Sammenstød med Kold havde tabt sin Braad under alle de glædelige Indtryk, hvortil ogsaa kom den store Kjærlighed jeg havde til ham. Men da indtraf der en lille Begivenhed, som opfriskede det hele. Jeg havde inde paa Apoteket i Kjerteminde, hvor Grundtvig boede, glemt et Tørklæde den Aften, jeg var der med Kold. Da jeg nu vilde ind at hilse Grundtvig Farvel, siger Kold: »husk nu at faa Tørklædet!« – Jeg glemte imidlertid at faa det, og da jeg atter traf Kold paa Kjerteminde Gade, omgivet af en stor Mængde Mennesker, med hvem han var i Tale, sagde han til mig: »naa, fik du Tørklædet?« – »Nej, det glemte jeg«, sagde jeg, – da udbrød Kold i en gnaven og fortrædelig Tone: »Du er en Klodrian til at huske!« Da vaagnede alle Gaardsdagens smertelige Erindringer om Kolds haarde Beskyldninger. Afsted ilede jeg ud til Revninge, fik Hestene spændt for, og afsted hjem. Men jeg havde 4

Mil at kjøre, og der var da god Tid til, i Tanken, at lade sine Vredesudbrud flyde over. Jeg tænkte: jeg skal sandelig vise den Karl, jeg kan huske.

Saasnart jeg kom hjem, skrev jeg et Brev til Kold, som begyndte saaledes: »De sagde rigtignok til mig paa Kjerteminde Gade, at jeg var en Klodrian til at huske; men jeg skal bevise Dem det modsatte«. Derefter gennemgik jeg alle Kolds Beskyldninger, og viste det ugrundede deri. Kold svarede mig strax paa Brevet, og vilde hævde, hvad han havde sagt. Men da jeg saa næste Gang skulde skrive til ham, blev jeg jo rigtignok lige saa uretfærdig mod ham, som han havde været det imod mig. Jeg skrev nemlig til ham, at alt den Indflydelse, han havde havt paa mig, var blot denne, at han lærte mig nogle »store Ord«, hvilke, tilføjede jeg, der er den Fare ved at bruge, at man ogsaa maa have en tilsvarende stor Aand. Men saa kom jeg over til Rødding, *der*, hvor jeg tabte saa uendelig meget, og hvad tabte jeg da? – Jeg tabte de store Ord. Dette var uretfærdigt imod Kold, fordi jeg derved oversaa den Vækkelse, jeg havde faaet ved ham, og som alligevel var af største Betydning for mit Liv.

Naar jeg nu, omtrent 20 Aar efter hin Samtale med Kold, vil tilstaae, hvad der er at tilstaae, da var det blot dette, at jeg fra Rødding medbragte *andre Forestillinger* om Livet, *andre Idealer*, end jeg havde faaet af Kold. Jeg var ikke i nogen væsentlig Grad forandret; Kjærligheden til Kold var, som sagt, ligesaa inderlig, som den altid havde været. Det var da mærkeligt, at han kunde blive saa opbragt over den Forandring, der var foregaaet med mig, og at han ikke kunne skjønne, at jeg efter et Aars Ophold i Rødding, ikke kunde tilegne mig noget, der i egentlig Forstand kunde kaldes min indre Ejendom. Men Fejlen fra Kolds Side var den, at han oversaa Spørgsmaalet om den indre Ejendom; og kun ændsede sit Ideal, eller Rødding Højskoles Ideal, og Ingen vil da undre sig over, at han foretrak sit eget. Imidlertid havde dette Sammenstød med Kold tilfølgende, at jeg fik en Fornemmelse af, at det i alle Henseender gjaldt for mig, mere end hidtil havde været Tilfældet, at staa paa mine egne Ben. Det var et Fremskridt i min Selvstændighedsfølelse; det blev derved et Bidrag til min Udvikling, et ikke uvigtigt Bidrag; men rigtignok i en anden Retning end den, Kold havde tænkt sig. Jeg fandt nemlig, at jeg maatte mene, hvad jeg selv vilde om Rødding Højskole uafhængig af Kolds Domme om den . . .

NOTER:

1. Vilhelm Birkedal. 1809–92. I 1849 blev han kaldet til sognepræst i Ryslinge, hvor han i 16 år udfoldede en betydelig virksomhed i den kristelige og folkelige vækkelses tjeneste. B. var også en virksom politiker (det nationale Venstre) og udfoldede et rigt forfatterskab.
2. »Haandbog i Verdenshistorien efter de bedste Kilder«, 1833–1843.
3. Otto Laub 1805–82.
4. Det kan have været S. R. Ostenfeld, far til biskop H. Ostenfeld. Han blev senere sognepræst i Hylke 1872–1880.
5. A. Poulsen Dal var en årrække lærer på Kolds skole. Oprettede i 1864 Galtrup højskole på Mors, senere bosat i Amerika, døde som gårdmand på Mors.
6. Kolds søster Maria Lebæk var gift med J. P. Lebæk, der ledede Kolds højskole i Dalum fra 1870–1883.